

УДК 341.43(=161.2'282.2Лем:438):94(477)«1944/1946»

Вікторія Гриняк (Івано-Франківськ, Україна)

ДЕПОРТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНІЧНОГО НАСЕЛЕННЯ З ТЕРИТОРІЇ ЛЕМКІВЩИНИ ДО УРСР

У статті висвітлено матеріал до історії представників українського народу, депортованого зі своїх етнічних земель, на той час – у складі Польщі, до УРСР. Досліджено етапи та методи депортацій, наслідки та вплив на сім'ї насильного виселення з рідних земель Лемківщини.

Ключові слова: «взаємний обмін населенням», депортація, лемки, Лемківщина, етнічні території, угода, УРСР.

Однією з трагедій українського народу ХХ ст. є вигнання зі своїх етнічних земель. Унаслідок багатьох війн та приходу то однієї, то іншої влади український народ часто опинявся по обидва боки нового окупаційного кордону. Захоплення Польською державою частини західноукраїнських земель упродовж 1919–1923 рр. знову загрожувало українцям черговим актом насильства. Після Другої світової війни, в результаті встановлення нових кордонів за радянсько-польським договором 16 серпня 1945 р. до Польщі увійшли землі Закарпаття, які включали етнічні українські землі Лемківщини, Надсяння, Західної Бойківщини, Любачівщини, Холмщини та Підляшшя.

Окреслена проблема має належну джерельну базу, частково висвітлена у працях вітчизняних і зарубіжних авторів. «*Книга Пам'яті Лемківщини 1944–1946 рр.*» Ярослава Галика слугує свого роду мартирологом, адже містить спогади та архівні документи депортованих¹. У тритомнику «*Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади*» досліджено депортації українців та їхні життєві долі².

Проблеми депортацій порушено у працях І. Любчика³, Є. Байкіневича⁴ та Є. Місила⁵. Питання насильницького вигнання українців з батьківських земель та методів їх виселення обговорювалися у Львові 7 вересня 2018 р. на Міжнародній науково-практичній конференції на тему «*Суспільно-історична та політико-правова оцінка тотального виселення українців з етнічних земель Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Підляшшя, Любачівщини, Західної Бойківщини у 1944–1951 рр.*»⁶. Пробле-

¹ Галик Я. Книга пам'яті Лемківщини 1944–1946. Львів, 2015. Т. 1. С. 9.

² Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади : у 3 т. Львів : Інститут українознавства НАН України, 1996. Т. 1. С. 333.

³ Любчик І. Депортація українців з етнічних теренів у Польщі та споглядальність міжнародної спільноти у 1944–1946 рр. // Всесвітня історія. 2020. № 1. С. 86–93.

⁴ Байкеніч Д. Кількість та місця розселення депортованих українців Польщі у східних областях УРСР (др. пол. 1940-х рр.) // Народознавчі зошити. 2013. № 2. С. 231–235.

⁵ Місило Є. Репатріація чи депортація. Переселення українців з Польщі до УРСР. Збірник документів / пер. І. Сварник. Львів : Каменяр, 2007. С. 18–19.

⁶ Депортації з Польщі (1944–1951). 74-та річниця депортації з Польщі українців і русинів у 1944–1951 роках // «Суспільно-історична та політико-правова оцінка тотального виселення українців з етнічних земель Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Підляшшя, Любачівщини, Західної Бойківщини у 1944–1951 рр.» Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Український Католицький Університет. Львів, 2018. С. 8.

ми депортації радянської доби у полі наукових зацікавлень було обговорено на конференції 26–27 вересня 2019 р. у Львові.⁷

Дана тема є актуальною, оскільки на 2024 р. припадає 80-річчя початку насильницької депортації етнічного українського населення з території Закарпаття. Тому існує потреба подальшого вивчення вчинених проти українського населення злочинів, лік яким – сотні років, зокрема у контексті українсько-польських відносин. Метою статті є висвітлення та систематизація фактичного матеріалу щодо історії українського народу, змушеного виселитися на іншу територію, освоювати нові землі та професії. У статті поставлено такі завдання: 1) проаналізувати діяльність влади, яка насильницькими методами зруйнувала долі багатьох сімей; 2) обґрунтувати доцільність застосування різних підходів з відновлення історичної пам'яті депортованих українців з Польщі; 3) дослідити вплив наслідків Другої світової війни та облаштування повоєнного світу на життя простолюд, який потерпів від свавілля влади.

Коли 1944 р. ситуація із вигнанням німецьких військ з радянських і польських земель наближалася до завершення, 9 вересня 1944 р. в Любліні голови Ради народних комісарів УРСР Микита Хрущов і Польського комітету національного визволення (ПКНВ) Едвард Осубка-Моравський для окреслення радянсько-польського кордону й усунення тривалих суперечок відносно спірних територій між українцями та поляками уклали угоду про «взаємний обмін населенням»: українців – з території Польщі до УРСР і поляків – з території України до Польщі. Ця угода зруйнувала життя сотням тисяч людей⁸. Вона була наслідком агресивної сталінської політики з вирішення так званого національного питання, на основі якого по завершенню Другої світової війни було встановлено новий кордон між СРСР та Польщею. Це питання, як і низка інших щодо нового переділу територій, обговорювалися на Тегеранській конференції 1943 р. Результатом зустрічі, за наполяганням Й. Сталіна, кордон Польщі визначався за лінією Керзона та річок Одер і Нейсе⁹.

Сама ж угода між урядом УРСР і ПКНВ зобов'язувала обидві сторони розпочати евакуацію всіх українців, білорусів, росіян та русинів, які проживали в Холмському, Грубешівському, Томашівському, Любачівському, Ярославському, Перемишльському, Ліськовському, Замостівському, Красноставському, Білгорайському, Влодавському повітах і в інших районах Польщі. Аналогічно розпочали евакуацію всіх поляків і євреїв, що перебували в польському громадянстві до 17 вересня 1939 р. та мешкали на заході УРСР, маючи намір переселитися на територію Польщі¹⁰.

Так, до переїзду в СРСР підлягали всі громадяни української національності з теренів Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Південного Підляштя, Любачівщини, Західної Бойківщини. Переміщення мало бути добровільним.

Перший етап тривав упродовж 15 жовтня – 31 грудня 1944 р., за результатами якого було виселено майже 20 тис. українців з території Холмського, Грубешівського, Томашівського, Замойського повітів Любінського воєводства (Холмщина, Надсяння). Це були здебільшого терени, які постраждали внаслідок партизанських підпалів поляків у 1944 р. Другий етап тривав із 1 січня до 31 серпня 1945 р., за наслідками чого виселено 80 тис. осіб. Депортація мала добровільно-примусовий характер, адже

⁷ Любчик І. Проблеми депортацій радянської доби у полі наукових зацікавлень і дискусій // Краєзнавство. 2019. № 3. С. 276–278.

⁸ Галик Я. Назв. праця. С. 10.

⁹ Депортації з Польщі (1944–1951). С. 9–10.

¹⁰ Угода між урядом УРСР і Польським комітетом національного визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР від 9 вересня 1944 р. // Правові акти України URL : <http://holm.kiev.ua/?page=27&lang=1&cath=27>.

дали на збір речей 14 днів, однак через зиму переселення майже не здійснювалося. Цей етап охопив територію Лупківського та Дукельського перевалів (територія Лемківщини). Третій етап упродовж 1 вересня – 31 грудня 1945 р. призвів до депортації близько 82 тис. осіб. Це відбувалося насильним чином із залученням польського війська, репресій і ув'язнень, зокрема єпископа Коцаловського. Депортація охопила Ліський, Сяноцький, Перемишльський і Любачівський повіти (Підкарпатське воєводство) Західної Бойківщини, Надсяння та Лемківщини. Четвертий етап, що тривав 1 січня – 15 червня 1946 р., завершився вивезенням 300 тис. українців, які ще на той момент залишилися на місцях споконвічного проживання.

Комуністична влада вирішила остаточно «почистити» названі прикордонні землі. Цей період був найбільш насильницьким, проводилися акції пацифікації, з яких найкривавішою стала «різня в Завадці Мороховській», де було замордовано близько 100 осіб, заарештовано перемишльського єпископа Григорія Лакоту. Виселення проходило з території Сяноцького, Ліського повітів Лемківщини та Бойківщини. Загальна кількість виселених сягнула 482 тис. осіб¹¹.

Так, етнічне українське населення з Холмщини, Лемківщини, Надсяння, Бойківщини і Любачівщини було змушене переселитися в 17 областей УРСР (Волинська, Ворошиловградська, Дніпропетровська, Дрогобицька, Запорізька, Ізмаїльська, Катеринославська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сталінська, Станіславська, Тернопільська, Харківська, Херсонська)¹². Історик М. Литвин оцінював цей процес так: «Депортація корінного етносу є найважчою формою політичних репресій, яка за своєю суттю і характером здійснення може прирівнюватися до етноциду»¹³.

21 травня 1945 р., за офіційним наказом наркома шляхів сполучення СРСР, який не підлягав розголошенню, для перевезення (депортації) українців та поляків надано 84 257 вагонів для перевезення 466 822 осіб українців та 520 000 поляків з їхнім майном. Термін закінчення перевезень Львівською та Ковельською залізницями спливав у листопаді 1945 р., а залізницями Польщі – у грудні 1945 р. Для виконання окресленого завдання слід було забезпечити щоденне надання вагонів під перевезення українського та польського населення Львівською залізницею у кількості 100 вагонів, Ковельською залізницею – 70 вагонів, залізницями Польщі – 100 вагонів¹⁴.

У зв'язку з тотальною депортацією корінного народу Закерзоння в жовтні 1945 р. було оприлюднено лист під назвою «*Всьому цивілізованому світу*». Населення через своїх представників звернулося до урядів США, Великої Британії, Франції, Швеції, Туреччини, особисто до президента США Гаррі Трумена, прем'єра Великої Британії Клемент Еттли, які розробили і підписали статут ООН, до всіх глав християнських церков та Міжнародного комітету Червоного Хреста і «до совісті усього культурного прогресивного людства»¹⁵. Лист свідчить і окреслює усю трагедію людей, над якими творили насильство: «Ми, українці, мешканці української етнографічної території, звертаємося до всього Цілого Прогресивного Людства цим відкритим листом. Тутешнє українське населення не хотіло і не хоче ні за яких умов покидати свою землю і своїх хат. Офіційно ж в урядових договорах проголошено, що

¹¹ Місило Є. Назв. праця. С. 18.

¹² Кабачій Р. Вигнані в степи. Депортація українців із Польщі на Південь України в 1944–1946 роках. Київ : Люта справа, 2019. С. 474.

¹³ Литвин М. Соціально-політичні передумови та наслідки депортаційної акції «Вісла» 1947 р. // Документи Міжнародної науково-практичної конференції «Акція Вісла – завершальний етап депортації українців Польщі». Львів, 2013. С. 6.

¹⁴ Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. С. 503.

¹⁵ Любчик І. Назв. праця. С. 86–93.

це є добровільне переселення. Однак представники польського і більшовицького урядів хочуть провести не добровільне, а примусове виселення. Але майже ніхто виїжджати не хотів, тому влада змушує виїжджати людей методом терору»¹⁶.

Як бачимо, у листі йдеться про страшне насилля, яке застосовує до місцевого населення армія та органи польського правління, сліпо виконуючи інструкції і розпорядження Москви. Там також стверджується, що місцеві за жодних обставин не хочуть добровільно покидати свої землі¹⁷. Лист не отримав жодної зворотної реакції, навіть на тлі затвердження статуту ООН¹⁸. При цьому корінне населення, відоме, як лемки, назавжди втратило рідні землі.

А хто ж такі лемки? Йдеться про місцеву самоназву мешканців по обидва боки Карпат, від Сяну та Ужу по Попрад. Лемки завжди вважалися однією з етнічних гілок українського народу. Лемківська земля, як і інші етнічні терени України, часто переходила з рук до рук. Проте лемківський народ, попри різні культурні та політичні впливи, вистояв. Як етнографічна група вони мають свою говірку, духовну та матеріальну культуру¹⁹.

Про лемківський субетнос В. Кубійович говорив, що, з одного боку, вони архаїчні, а з іншого – зазнали впливу словацько-польського оточення. Порівнюючи лемків з іншими етнічними групами карпатського населення, він зазначав, що більше прив'язані до своїх гір, традиційних форм життя і церкви та відпорні на зовнішні впливи, тобто затяті консерватори. Так вони зберегли себе від денационалізації²⁰.

На Лемківщині переважали сільські поселення, а міські – головню м. Сянок та містечка Мушина, Криниця, Буківсько, Балигород. Лемківські оселі розташовані в долинах, витягнуті ланцюгами. У найвищих частинах Західного Бескиду зберігалися ознаки традиційного рільничо-пастушого господарювання. Основним заняттям лемків з давніх-давен було сільське господарство переважно для власних потреб²¹.

Вигнання корінного народу з рідної землі, зокрема Лемківщини, призвело до незворотних процесів втрати народом автентичності. Так, одяг фактично зник, адже в радянській Україні не ходили в народному одязі, не було змоги його робити. Більшість лемків або залишили свої народні вбрання та прикраси на батьківщині, або ж через бідність обмінювали на їжу чи побутові речі. Упродовж 1944–1946 рр. було депортовано близько 130 тис. лемків. Велика їх кількість була спрямована до Західної України, в ті населені пункти, де мешкало найбільше поляків²².

¹⁶ Пенкалюк С. Депортація українців з Польщі у 1944–1946 роках: мотиви етнотциду, реакція світу, наслідки трагедії й роль Прикарпаття. URL : <https://suspilne.media/280781-deportacia-ukrainciv-z-polsi-u-1944-1946-rokah-motivi-etnocidu-reakcia-svitu-naslidki-tragedii-j-rolprikarpatta/#:~: text=%D0%A3%201945%20%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%96,%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%20%D0%86%D0%B3%D0%BE%D1%80%20%D0%9B%D1%8E% D0%B1%D1%87%D0%B8%D0%BA>

¹⁷ Там само. URL : <https://suspilne.media/280781-deportacia-ukrainciv-z-polsi-u-1944-1946-rokah-motivi-etnoci du-reakcia-svitu-naslidki-tragedii-j-rolprikarpatta/#:~: text=%D0%A3%20 1945%20%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%96,%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%20%D0%86%D0%B3%D0%BE%D1%80%20%D0%9B%D1%8E% D0%B1%D1%87%D0%B8%D0%BA>

¹⁸ Кабачій Р. Назв. праця. С. 474.

¹⁹ Серета В. Кордон, що розділив життя: обмін населення поміж Україною та Польщею. До 60-ти річчя депортаційної операції «Вісла» // Разом на одній землі. Історія України багатокультурна: Посібник. URL : www.novadoba.org/ua

²⁰ Kubijowicz W. Rozmieszczenie Ukraińców w Azji // Biuletyn Polsko-Ukraiński. 1934. S. 21–23.

²¹ Галик Я. Назв. праця. С. 7.

²² Байкеніч Д. Назв. праця. С. 231–235.

Найбільшими осередками за кількістю насильно переміщених були Тернопільська область з населенням 173 360 осіб, Львівська – 56 866 осіб, Дрогобицька – 33 445 осіб, Волинська – 22 346 осіб та Станіславська – 19 749 осіб²³.

На сході УРСР також розселяли лемків, головню у спустошених війною колгоспних селах чи в німецьких колоніях для організації нових колгоспів. Так у Ворошиловградській області налічувалося сім переселенських колгоспів. Депортованих вислали також у знищені війною індустріальні райони Запоріжжя (34 242 особи) та Дніпропетровщину (23 088 осіб). На південь України теж намагалися виселити людей у колишні німецькі колонії. До Одеської області було депортовано 25 945 осіб, Херсонської – 16 982 осіб, Миколаївської – 14 612 осіб. УРСР в період війни зазнала значних демографічних втрат, а відтак відчула нагальну потребу в робочій силі відновлених колгоспів²⁴. Серед переселенців, розподілених на сході УРСР (Ворошиловградська, Сталінська, Харківська обл.), найбільше було виселено лемків саме із сіл Західної Лемківщини²⁵.

«На початку липня 1945 року наша сім'я Турка Павла в складі 5 чоловік, була змушена депортуватися з с. Криниця (нині місто Криниця-Здруй). Їхали товарним поїздом до станції Сянок, взяли з собою найнеобхідніші речі та худобу, – розповідає Стефанія Михайлюк з дому Турок, про депортацію з Лемківщини в УРСР. – Їдучи по дорозі мама пані Стефанії Катерина, важко захворіла, отримала серцевий напад через важкий переїзд з рідних Бескидів. Поїзд зупинився, маму забрали в лікарню, там вона і померла. Поховали мою маму в Сяноку. На 40 році життя мама залишила свого чоловіка вдівцем із трьома дітьми, я була найменша, мені було 2 роки» – із сумом розповідає депортована.

На українських землях сім'ю відправили на станцію Потутори, а звідти в Монастириськ, де Павлові Турку дали дві хати на вибір: одну вище млина, а другу ближче до центру міста. Хоч хата вище млина була кращою, він вибрав ту, що нижче, на вул. Мазепи 57, де респондентка мешкає і до сьогодні. «В Польщі наш тато тільки вибудував нову хату, звісно, що ця хата, що тут була трохи гірша, але не жалілися, бо в сусідів були гірші хати під соломою, а наша під бляхою. З Криниці наш тато привіз багато книжок, одна з яких є Біблія 1904 року. На Монастирищині ми прижилися, майже всі сусіди були лемки, одні другим помагали, бо всі зазнали біди від тої депортації»²⁶.

Подібна важка доля спіткала іншу родину з с. Криниці Новосандецького повіту: «[...] виселили нас на кінці літа 1945 р., сказали нам збиратися і ми взяли з собою їду, одяг та худобу. Кажали, що везуть нас на кращу землю, – згадує уродженка села Криниця Стефанія Фігель-Петришак (*1930 р., заміжня Фігель), депортована під час третього етапу. – Їдучи в поїзді по дорозі на станції Санч, до нас до вагона прийшов мій старший брат Антек, який був у госпіталі, бо його поранили на війні. Антек не мав змоги з нами їхати і лишився жити в Польщі так вузи долі потратили нас по світу». Стефанія з сім'єю їхала до України товарним потягом до станції Потутори, як і більшість криничан. «В Підгайцях жила наша цьоця, яка побачила нас зморених і брудних, то нас прихистила і годувала», – розповідає депортована. Батько сімейства Петро Петришак опинився в Монастириську, де шукав помешкання. Йому на основі описаного майна в Польщі дали дві хати, батько вибрав ту, де ліпша стодола, бо в Криниці він мав велике господарство, чималий шмаг лісу і поля. Через тиждень Стефанія з братом Владком рушила з Підгайців до Монастириська, де

²³ Там само.

²⁴ Галик Я. Назв. праця. С. 7.

²⁵ Місило Є. Назв. праця. С. 19.

²⁶ Респондент № 1 – Михайлюк С. П. 1942 р. н., уродженка с. Криниця Новосандецького повіту.

залишили свої корови, привезені з Польщі, які треба було пригнати на нове місце проживання. «В хаті ще жили поляки, то сім'я ночувала в стодолі на сіні, але то був вересень, то ще сильно зимно не було. В Криниці ми жили файно, не бідили і все мали що їсти. З Криниці ми привезли образи і наші костюми, трохи зерна і сала, яке потім нас рятувало від голоду», – згадує вона²⁷.

Восени 1945 р. сповістили про депортацію та вручили евакуаційний лист сім'ї із с. Криниця Антона та Стефанії Гриняків із двома маленькими дітьми Семаном і Марисьою. Зібравши необхідні речі, нашвидкуруч сім'ю заохали в товарний потяг на станції Новий Сонч. До УРСР їхали приблизно два тижні. Так сім'я опинилася на станції Потутори в Бережанському районі. Оскільки тут не було знайомих, сім'я прагнула поїхати поближче до родини та інших криничан, депортованих до Монастириська. У сусідньому районі проживала родина Венгриновичів, Поглідів, Ждиняків, які знайшли їм по сусідству хату і 15 соток городу. Так велика родина оселилася в місті Монастириська на вул. Вичувецька, 21 (зараз В. Великого). Життя на чужині було важким, але всі були раді, що ціла родина жила по сусідству і що всі приїхали живими і здоровими. Коли почали утворюватися колгоспи, у них забрали поле і коня з інвентарем. Знаючи, що таке колгосп, ніхто не хотів туди вступати, бо самі колись поневірялися в ньому, приїхавши сюди вперше ще 1940 р. на добровільних засадах, як можна прочитати зі спогадів сім'ї Гриняк²⁸.

Із опрацьованих спогадів стає зрозумілим, що цю евакуацію багато хто вважав тимчасовою. Вірили, що фронт просунеться на захід і всі повернуться додому. Але ситуація не змінювалася. Люди були за одну мить позбавлені житла, речей і, найголовніше, рідної батьківщини, на котру більшість із них ніколи не повернеться. Народ їхав в ешелонах, часто з худобою, не знаючи куди і навіщо. Депортованих нерідко вважали ворогами, поляками, назагал – чужими. Тугу за рідним краєм яскраво виражено у фольклорі, який описує сум за рідними Beskidami, наприклад, пісні «*Ой верше, мій верше*».

На сході України для лемків не було звичних гір, степ формував інші норми господарювання, до яких важко було прижитися. Також не було церков, тому «степові» лемки в надії повернутися додому потайки втікали і переселялися на захід. Спіткала їх і проблема голоду – багато кого поселили в будинки з поганими землями, на яких важко було щось вирощувати.

Повернутися до автентики лемки змогли лише після відновлення незалежності України. В м. Монастириську (урочище «Бичова») створено музей «*Лемківське село*», де щорічно проходив фестиваль «*Дзвони Лемківщини*». У місті з листопада 1996 р. діє Монастириський обласний комунальний музей лемківської культури і побуту, в якому спочатку налічувалося близько 500 експонатів. Сьогодні він активно розвивається, тут виставлено понад 1,5 тис. предметів, а його фонди постійно поповнюються.

У м. Львів 10 листопада 2001 р. під час з'їзду лемків України постало Всеукраїнське товариство «*Лемківщина*». Аналогічний осередок на чолі з Олександром Венгриновичем, народженим у Криниці та з сім'єю депортованим 1945 р. до УРСР, виник у Тернополі. У м. Івано-Франківськ також створене Івано-Франківське обласне товариство «*Лемківщина*», яке очолює Степан Криницький, котрий народився в Криниці та депортований 1945 р. до України. У Івано-Франківській області чинне товариство «*Лемківщина*» у Калуші очолює Федір Лабик. В Львові діє й товариство лемків, яке очолює заслужений діяч мистецтв України Володимир Ропецький.

²⁷ Респондент № 2 – Фігель С. П. 1930 р. н., уродженка с. Криниця Новосандецького повіту.

²⁸ Респондент № 3 – Гриняк В. А. 1952 р. н., уродженець м. Монастириська, Тернопільської області.

Загалом примусове переселення призвело до руйнування історичних, матеріальних, моральних та культурних цінностей лемків, які радянська ідеологія намагалася остаточно ліквідувати. Депортація призвела до незворотних територіальних, демографічних, культурних і ментальних втрат. Політика Польщі та СРСР була спрямована на викорінення лемків-автохтонів з етнічних теренів шляхом застосування як пропагандистських, так і силових методів. Лемків, які до виселення вважалися найколеритнішою та найбільшою етнографічною групою, було депортовано у кількості близько 130 тис. осіб. Так народ, оселившись на новій для себе землі, частково втратив мову, традиційний одяг, сакральну архітектуру, побутові звички тощо. Життя депортованих людей кардинально змінилося, з часом вони зуміли адаптуватися до нових умов.

Сьогодні Монастирищина стала основним осередком проживання лемків-переселенців. Так лемківська громада об'єднувала «вшитки лемки гев до купи». «Цне ся мі за тобом, мій Лемківський краю» – приказка, актуальність якої не згасла й досі. Наступного 2024 р. виповниться 80 років з початку примусових депортацій етнічних українців з території Закерзоння, що варте окремої дослідницької уваги, адже йдеться про злочин проти цілого субетносу, вчинений польською та радянською владами.

The article covers material on the history of the Ukrainian people, who were deported from the ethnic Ukrainian lands, which at that time were part of Poland, to the Ukrainian SSR. Methods and stages of deportations of the people were studied. The consequences and impact of deportations for many families and the distress suffered by the population as a result of forced deportations are investigated. The article is dedicated to all deportees from the territory of Zakerzonnia.

Key words: *deportation, the Lemks, ethnic territories, agreement, «mutual exchange of population».*

УДК 94(477.8) «1944/1958»

Наталія Шепітак (Івано-Франківськ, Україна)

ПРОМИСЛОВІСТЬ МІСТА КАЛУША У ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ (1944–1958 рр.)

У статті висвітлено післявоєнний період діяльності промислових підприємств м. Калуша. Звернуто увагу на опис руйнувань промислової інфраструктури, завданих місту під час Другої світової війни, та подальшої її відбудови після завершення бойових дій. Простежено розвиток галургійної промисловості, зокрема охарактеризовано виробничу діяльність провідного підприємства міста – калійного комбінату. Висвітлено діяльність пивоварні, мармеладної фабрики, маслозаводу, м'ясокомбінату, інших підприємств м. Калуш. Розкрито процес створення нових підприємств – металообробного і цегельного заводів.

Ключові слова: *промисловість, м. Калуш, калійна руда, силвініт, каїніт, видобування, пивоваріння.*

Дослідження промисловості міста Калуш є однією з невід'ємних частин його історії. У період 1944–1991 рр. швидкими темпами створювалися підприємства, завдяки чому місто стало одним з найважливіших осередків виробничої діяльності західних областей Української РСР. Сьогодні для багатьох старших жителів вивчення окресленого сегмента розвитку міста – це, насамперед, спогади про їхні молоді роки.